

skrbno pisana in bo kot obzirno vzgojna ljudska povest brez višjih ambicij marsikomu prijetno štivo.

Boris Merhar.

MILAN SKRBINŠEK: BOŽJI VOLEK IN DRUGI. Igre za mladinske odre. Izdala in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. 1933. Str. 136.

Knjiga obsega pet kratkih igrice in simbolično sliko. V uvodu „Beseda vodjem mladinskih odrov“ se pisatelj obrača na režiserje in jim daje nekake „napotke, kako bi mogli usmeriti“ svoje delo, ter govori „o umetnosti sploh, o dramatik, režiserju, igralcu, gledališki predstavi“ itd.

Skrbinšek je odličen igralec in režiser. Pokazal je, da pozna oder. V svoje delo je položil svoje bogate odrske izkušnje. Zanimivo je, kako zna poživeti sliko z nastopi otrok (str. 22, 36, 50), kako se izogne marsikateri sentimentalnosti (v drugi igrici) in kako natanko so napisane vse pripombe pri „Krinkah“, ki so igralsko najtežje.

Te odrske slike prepaja preprosta, rahlo moralizirajoča misel. Pisane so v lahkem, otroku razumljivem jeziku in so opremljene z večimi režiserskimi pripombami. Vendar pa niso pesniško pomembne, so dokaj izumetničene in nimajo tiste mikavnosti, ki otroka nehoti zamami in očara.

V. T.

GLOSE

SITUACIJA OB PRVEM NATISU SONETNEGA VENCA: G. župnik Ivan Vrhovnik ima v svoji knjižnici nekaj letnikov ljubljanskega tednika „Illyrisches Blatt“, ki so bili last barona Erberga v Dolu. Baron Erberg je imel navado, da je dajal vezat v eno knjigo „Illyrisches Blatt“, ki ga je v svoji založbi tiskal Ignac pl. Kleinmayr, urejal pa od leta 1827. gimnazijski profesor Franc Heinrich, z uradnima publikacijama „Intelligenz-Blatt zur Laibacher Zeitung“ ter „Amts-Blatt“, ki jih je v isti velikosti tiskal tudi Kleinmayr. Pri tem je Erberg strogo pazil na kronologijo: po vsaki številki literarnega tednika so na redu časovno najbližje številke uradnih listov.

Posebno dragocen je letnik 1834, v katerem je med 8. številko literarnega tednika z dne 22. februarja in številko 23. „intelligenčnega lista“ z istim datumom uvezan poseben tisk: „Sonetni venec“ z akrostihom „Primcovi Julji“ in s podpisom: Dr. Prešérn. Prepričan sem, da je Erberg dal „Sonetnemu vencu“ v vezani knjigi označeno mesto zaradi tega, ker je pesnitev izšla kot priloga 8. številke literarnega tednika z dne 22. februarja 1834. Prepričanje se mi zdi tembolj podprto, ker govori za isti datum še neki vir (primeri operiranje drja Žigona s tem datumom v DS-u 1921, 41, in DS-u 1925, 282, a brez navedbe vira), medtem ko se dá vse, kar je o Sonetnem vencu sicer ugotovljenega (primeri Žigonova izvajanja v knjigi Francè Prešeren, Opombe 22—25, in v Kronološkem pregledu 28, 29, 31), spraviti s to domnevo v sklad.

Dne 22. februarja 1934 se dopolni torej 100 let, kar je poslal Baumgartenov koncipient med Slovence oni najvirtuoznější svoj umotvor, v katerem je, kar se tiče stare, ustaljene oblike, s sijajnim uspehom pomeril svoje sile ob umetnosti italijanskih in nemških mojstrov, a kar se tiče vsebine, pogodil tako intimno spojitve bôli preporodnega kolektiva z individualno bolečino svojega srca, da ji v svetovni poeziji ne najdeš vzporednice.

Situacijo, kakršna je bila pri Primčevih štiri leta pred natisom pesnitve, ki je vso Ljubljano opozorila, kaj je Julija Prešernu, osvetljuje prepis dokumenta, ki ga je g. Vrhovnik prejel iz ljubljanskega mestnega arhiva po naklonjenosti g. drja Ivana Letnarja: *Conscriptions Aufnahms Bögen der Kapuziner Vorstadt. Nr. 1. Land Krain. Conscriptions-Bezirks-Nr. 17. Aufnahms-Bogen vom Jahre 1830*. Ta konskripcijski status animarum pravi, da so v ljubljanskem kapucinskem predmestju na števil. 43. in 44. (današnja Wolfova ulica števil. 6) 1830. leta stanovali: hišna posestnica Julijana Primitz, rojena 1786. leta, trgovčeva vdova, ki je plačevala 50 gl. dohodninskega davka; njen sin Janez, rojen 1813. leta; njena hči Julijana, rojena 1816. leta; „angenommenes Kind Anna Jellouscheg“, rojena 1823. Do februarja 1834 se je ta situacija nekoliko izpremenila: Julijin brat Janez je 28. marca 1832 umrl (ČZN 1905, 162), a Julija se je razvila v krasotico, katere kraj je „satelitov trop oznanjal“.

Ugotovitev, da je bila Ana, hčerka dninarja Jelovška in kumče gospe Primčeve, pri Primčevih vsaj že 1830, ko ji je bilo šele sedem let, in sicer ne v navadnem služabniškem položaju, ker jo je njena botra „vzela za svojo“, je važen migljaj za vprašanje verodostojnosti onih odstavkov v Spominih Anine in Prešernove hčere Ernestine, ki slonijo le na materinem pripovedovanju: Ana ni prišla v Primčevo hišo šele 1833. leta, kakor piše Ernestina (14, 87), ampak vsaj že tri leta prej. In ker je bila Ana v času velike kuge po vsej priliki še pri botri (15), a kuga v Ljubljani ni razsajala 1835. leta, kakor trdi Ernestina (15), temveč 1836. leta od junija do avgusta (Veda 1911, 69; Mal II, 450), je netočen najbrž tudi Ernestinin podatek, da bi bila Ana Jelovškova v hiši Primčeve vdove do jeseni 1835. leta (15). Vse kaže, da sta prebivali Prešernova edina resnična ljubezen in pa poznejša mati njegovih otrok pod isto streho vsaj od leta 1830. pa do leta 1836.

A kakor se je zmotila Ana Jelovškova v datiranju svojega bivanja v hiši Primčevih, tako se je utegnila zmotiti še v marsikateri trditvi, ki ni brez-pomembna za komentar Sonetnemu vencu.

Da v času, ko je bila Ana pri botri, torej od 1830. pa do 1836. leta, res „ni bilo Prešerna k hiši“ (87), smemo Ernestini pač verjeti. Kje je mogel pesnik Julijo videti, razodeva prav v Sonetnem vencu, in sicer v drugi kitici četrtega soneta: „v okni domačije“, torej z današnje Wolfove ulice zroč v okna stanovanja Primčeve gospe, dalje „v gledišu, na sprehodih“ in „v krajih, kjer plesávk versta se vije“. To se precej strinja z informacijami, ki jih je dobil o Prešernovih odnosih do Julije Janez Trdina (LZ 1905, 13, 144). In hudo bi se zmotil, kdor bi nasedel Ernestininemu koketiranju z mislijo, da je morda le bil Prešeren oni „doktor“, o katerem je Ani pripovedovala genljivo storijco Primčeva hišna (86 in 87), „ki je nad dvajset let služila v hiši“ (čudno, da te služkinje konskripcijski opis ne omenja): kako je Julijin brat „pripeljal v hišo nekega mladega doktorja, ki mu naj bi bil pomagal v študijah“, a je nekega dne spričo „ostrega spopadka“ med sinom in materjo „pred obedom“ razburjen ostavil hišo in „tekkel proti Ljubljani“. Ako ima poročilo realno osnovo, je bil tisti „doktor“ pač le reven ljubljanski višji gimnazijec ali učenec filozofije, ki je vzbudil usmiljenje študenta Janeza Primca, a zadel na trdost in netaktnost skope tovariševe matere. Dr. Prešeren po vrnitvi v Ljubljano ni več inštruiral, a obedov po negostoljubnih hišah menda sploh ni nikoli iskal, najmanj pa v dobi po juliju 1829, ko je bival pri stricu Jožefu (DS 1926, 249). In njegov

„Kam“ ni odgovor „na kak ostri spopadek“ pri Primčevih „pred obedom“ iz dobe pred Janezovo smrtjo 28. marca 1832, ampak je vzklil iz pesnikovega obupa nad novo, poslabšano situacijo, ki se je začela po 22. februarju 1834 z Julijino upravičeno jezo zaradi akrostiha.

Po Ernestininem sporočilu, ki mu verjame tudi dr. Žigon, bi bila Julija, ko je prišla Ana Jelovškova k Primčevim, „že zaročena z gospodom pl. Scheuchenstuelom“ (Spomini 14; dr. Žigon v knjigi Francè Prešeren, Opombe 22, v Vnanjih dogodkih Prešernovega življenja 8, in menda tudi še v DS-u 1921, 44, misli, da „se je zaroka Julijina izvršila med Gazélami in Sonétnim vencem, torej v drugi polovici leta 1832. ali v prvi leta 1833.“). Jožef pl. Scheuchenstuel, brat Prešernovega sošolca Antona ml. in sin onega Antona pl. Scheuchenstuela star., ki je bil v dobi avstrijske restavracije ljubljanski zaupnik dunajskega policijskega prezidenta (Veda 1911, 588, 594; Polec, Ilirija 142, 144, 149), a v času od 9. maja 1829 do 17. decembra 1831 kot finančni prokurator Prešernov šef, je res že od 1830. leta služil pri ljubljanskem sodišču (uradni šematizem) in k Primčevim pač zahajal, toda glede formalne zaroke se je Ernestinina mati zmotila: da Julija 1830. leta, ko je Ana v resnici že bila v hiši, spričo svoje mladosti še ni bila zaročena, je jasno, a tudi proti domnevi, da bi bila Julija v času, ko ji je Prešeren 22. februarja 1834 javno razodel svojo ljubezen, že oficialna zaročenka moža iz ugledne rodbine in v uglednem položaju, govorijo tehtni razlogi. Predvsem je Prešeren sam pozneje izpričal v tem pogledu toliko takta (primeri v Žigonovem Kronološkem pregledu 34), da mu tudi za dobo okoli 22. februarja 1834 ne morem prisojati one netaktnosti. A še nekdo drugi se je še po veliki koleri, torej po jeseni 1836, resno potezal za Julijino roko, kakor pravilno sporoča Ernestina, le da bi namesto letnice 1835 morala postaviti letnico 1836 (Spomini 15): to je bil oni zdravnik Trpinc, namreč dr. Janez Trpinc, sin tkalskega mojstra Antona Trpinca iz Kranja, ki je študiral 1814 do 1820 v Ljubljani gimnazijo, 1820 do 1822 filozofijo (katalogi), si 1830 na Dunaju pridobil doktorat medicine (Narodni muzej), a od 1832. leta bil distriktni zdravnik v Kranju, kjer se je zaljubil v Julijo, ko sta z materjo poleti 1836 pred kolero pribežali na Urbančičevo graščino Dvor ali Kacenberg pri Kamniku. Tudi ob tej ugotovitvi se vsiljuje misel, da bi si bil dr. Trpinc blamažo prihranil, če bi bila Julija že javno in oficialno zaročena.

Ključ za izhodišče do časovnega terminiranja oficialne in javne Julijine zaroke z Jožefom pl. Scheuchenstuelom mi tvori oni „Der Brüder-Gruss“ z dne 28. maja 1839, ki ga je Anton pl. Scheuchenstuel spesnil v proslavo bratove poroke z Julijo, a dr. Žigon našel in ponatisnil (Francè Prešeren, Opombe 60 do 63). Gre za neke dogodke ob smrtni postelji prokuratorja Scheuchenstuela, ki je umrl 13. junija 1835 v Ljubljani (Žigon, DS 1921, 39). „Der Brüder-Gruss“ ugotavlja namreč o nevestini materi in smrti ženinovega očeta: „Die Mutter hat den Tod versüßet Dem Edlen...“ Ali je bil to samo običajen obisk pri bolniku? Mislim, da pomenijo besede mnogo več: obljubo previdne matere, da se bo ob prvi priliki mogla izvršiti zaroka. Da bi se bila oficialna zaroka izvršila v letu žalovanja po ženinovem očetu, torej med 13. junijem 1835 in 13. junijem 1836, je pač malo verjetno. Prišli smo torej že v drugo polovico leta 1836., a mislim, da se smemo pomekniti še v prvo polovico 1837. Spremljajo me pri tem razni momenti: Trpinčev poskus; razlika v tonu individualne Prešernove ljubezenske poezije pred rano pomladjo 1837 in po pomladi

1837; Prešernova bolezen januarja 1837 (Žigon, Kronološki pregled 36); začetek pesnikovega zanimanja za Ano Jelovškovo, ki je od Primčevih menda kmalu, v jeseni 1836, prišla k Crobathovim, a morala maja 1837 tudi to službo ostaviti, in sicer, kakor je podoba, že zaradi Prešernovega približevanja (Spomini 17 in 18); dejstvo, da sta Julijina mati in ženina postala člana ljubljanske kazine šele 1837. leta (Verzeichnis d. Mitglieder d. Casino-Ges. in Laibach).

Če je moja domneva pravilna, spada vrsta Prešernovih individualnih ljubezenskih povenčevskih sonetov in pesmi med take, pri katerih komentiranju je treba upoštevati tudi dejstvo, da adresatka vsaj oficialno še ni bila zaročena z drugim: Ni znal molitve; Sanjalo se mi je; Velika, Togenburg; Vi, ki Vam je ljubezni tiranija; Liebesgleichnisse; Bilo je, Mojzes; Oči bilé pri nji v deklet so sredi; Kadar previdi učenost zdravnika; Zgodi se včasih; Kam; in najbrž tudi Marsiktéri romar. Sodim, da ni brez pomena dejstvo, da pesnik v teh pesnitvah pač z vsemi sredstvi naglaša lepoto svojega ideala, njeno neusmiljenost in nenaklonjenost, a nikoli ne govori o tekmecu. Pesnitve, v katerih govori Prešeren naravnost o svojem tekmecu, so nastale, če je moje sklepanje pravilno, po pomladi 1837, ko se je začela Julija po oficialni zaroki s svojim ženinom javno kazati: sonet „Na jasnem nebi“, ki ga je pesnik radi preočite omenitve „ljubega“ in „matere“ obdržal v miznici; sonet „Odprlo bô nebó“, ki ga je obenem z nemškim prevodom 23. septembra 1837. objavil; „Sila spominja“, ki si je v dobi aktualnosti ni upal izročiti tisku? Dobi med Julijino oficialno zaroko in poroko pripadata tudi dva pesnikova pogleda v obraz usodi, kakor jo je slutil zase v nesrečnem srečanju z njo, ki nosi Sonetni venec črke njenega imena: Zdravilo ljubezni, ki ga je prinesel „Illyrisches Blatt“ 13. maja 1837, in Ribič, objavljen 3. marca 1838.

Način objave Sonetnega venca je pač v zvezi z ugibanji o obsegu in namenu pesnitve: za redni tisk v številki lista, ki je štel samo štiri strani, so bile štiri strani Sonetnega venca preobširne; a na list so bili Primčevi pač naročeni, torej priloga listu najprimernejša pot, da pride umotvor v roke adresatki. Stroške za tisk je moral poravnati pač pesnik sam, ki je naročil za nekaj izvodov posebno fin papir (prim. opis Sterkovega primerka v KO-u 1901, 24).

Cenzurnih sitnosti prvi natis Sonetnega venca pač le zaradi tega ni imel, ker med ljubljanskimi gubernijskimi svetniki po odhodu Jurija Mayrja (SBL II) še ni bilo duhovnika, ki bi s prosvetnim referatom družil cenzurnega, ampak je cenzuro lokalnih listov vršil posvetnjak Vesel (ZMS 1903, 99), ki je bil vključ vsem svojim konservativnim nagnjenjem kot cenzor vendarle mnogo liberalnejši od referenta iz vrst duhovnikov, pa najsi bi ta duhovnik bil janzenist ali nasprotnik janzenistov. Ne gre samo za možnost, da je Vesel akrostih v Sonetnem vencu morda prezrl. Čim je Mayr po šestletni vakanci v Ljubljani zopet dobil duhovnika za naslednika ter je novi kanonik Stelzich proti koncu maja ali v začetku junija 1834 prevzel prosvetni in cenzurni referat (o drju Zupanu še 22. maja 1834 ni poročal, pač pa že 12. junija), se je začelo šušljati o nevarnosti za ponatis Sonetnega venca v Čbelici (primeri LZ 1900, 766). A Stelzich ni bil janzenist, temveč so ga s Češkega poslali v Ljubljano v zmislu anti-janzenističnih prizadevanj vlade in škofa Wolfa (primeri DS 1930, 306).

Fr. Kidrič.